

Sovon-Nieuws **1**



32e jaargang
maart 2019

In dit bomvolle nummer o.a.:

- Vaker Grielen in Nederland
- Op de Marker Wadden met Debby Doodeman
- Vliegende start LiveAtlas
- Aanpassingen Meetnet Agrarische Soorten
- Usutu-virus treft Merels



Een halve eeuw Grielen op bezoek



*Griel bij nest, mei 1932, Vogelenzang, Amsterdamse Waterleidingduinen.
Foto: Gé Traanberg*

Om het voorkomen te beschrijven zijn de databases gecombineerd van het Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels (BSP; 1989-2018), Waarneming.nl (1835-2018), CDNA (Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna, dutchavifauna.nl; 1969-2008) en Vogeltrekatlas.nl (1950-2018). De in totaal 2294 waarnemingen werden na controle op dubbele en vervolgwaarnemingen teruggebracht tot 178 gevallen (223 vogels). Hieronder schetsen we een beeld van het voorkomen, voornamelijk sinds 1969, het eerste jaar dat de soort door de CDNA beoordeeld werd (148 gevallen en 150 vogels). De database is vast incompleet, ook omdat sommige waarnemingen geheimgehouden zijn, maar zal een goede afspiegeling geven van het optreden in Nederland de afgelopen halve eeuw.

Broedgebied West-Europa

Grielen broeden in West-Europa in het zuiden van Engeland (2016: 320-380 paren; rspb.org.uk), in Frankrijk (2009-12 19.000-28.000 paren volgens de Franse vogelatlas; Issa & Muller 2015) en op het Iberisch schiereiland. Ze overwinteren in het Middellandse Zeegebied en West-Afrika. De gecombineerde broedvogeltrend over 1998-2015 in Spanje, Frankrijk en Italië zou stabiel zijn (EBCC/BirdLife/RSPB/CSO).

De voor ons dichtstbijzijnde broedgebieden bevinden zich in Champagne, Noord-Frankrijk (relatief extensief gebruikte akkergebieden) en Norfolk, Engeland (open, seminatuurlijke graslanden). Het aantal broedparen en het broedsucces in Engeland zijn positief gecorreleerd met het aantal konijnen in het vroege voorjaar en

Jac. P. Thijssen schreef begin 20ste eeuw over de Griel: 'Tegen den avond en vroeg in den morgen hoort men 't geschreeuw schar-luup, wel wat gelijkend op wulpenroep' en '(...) liggen overdag vaak plat languit op den grond en worden dan door hun wondermooie schutkleur moeilijk opgemerkt.' Dat 'geschreeuw' in de broedtijd horen we niet meer, maar ieder jaar komen enkele trekkers naar ons land en die zijn soms verrassend moeilijk waarneembaar. Zo zagen diverse bezoekers van een Griel op 3 mei 2004 bij Polsbroek Ut alleen een groot geel oog in de vegetatie, van een vogel die de hele dag vrijwel geen stap verzette.

voorgaande jaar. De konijnen zorgen voor een korte vegetatie, een verstoorde grond en een lagere predatiedruk op de pullen (Bird Study 46-2: 145-156). In Engeland nam het aantal paren tussen 1940 en 1985 met 85% af tot c. 150 paren om vervolgens, dankzij intensieve nestbescherming en lokaal biotoopherstel, te groeien tot rond 400 paren. Kou in voorjaar 2013 zorgde voor een afname van 20% van de broedpopulatie (rspb.org.uk). In Duitsland stierf de soort eind jaren zeventig uit maar worden vanaf 2011 weer broedgevallen vastgesteld in de zuidwesthoek (Duitse broedvogelatlas; Gedeon *et al.* 2014).

Voormalige Nederlandse broedvogel

De Griel was lange tijd een vrij schaarse broedvogel in de duinen van Noord- en Zuid-Holland, heel misschien ook (incidenteel?) op de Veluwe (Limosa 64: 165). De Amsterdamse Waterleidingduinen tussen Zandvoort en Noordwijk vormden het laatste bolwerk. Strijbos schatte de Nederlandse populatie in 1923 op c. 30 broedparen waarvan 18-20 in de AW-duinen. Meestal arriveerden de broedvogels midden-maart en bleven ze tot de tweede week van oktober, soms november. Het laatste zekere broedgeval dateert rond 1957. Gelet op de langdurige aanwezigheid van baltende vogels is een enkel later broedgeval niet uitgesloten.

Engelse en Franse vogels in Nederland

Bij ons zijn enkele ringmeldingen bekend van Grielen uit de Engelse broedgebieden (Vogeltrekatlas.nl). Een daar op 1 juni 1980

geringde volwassen vogel werd op 10 mei 1995 dood gevonden bij Wijk aan Zee NH, een op 11 juli 2011 geringde pul op 11 mei 2012 bij Pieterburen Gr. De kleurring van een nestjong (9 juni 1993) werd op 5-7 juni 1994 afgelezen bij Wilp Gl en een andere als pul gekleurde Griel (10 juni 2009) dook een klein jaar later op bij Beugen



*Griel, Oudeland van Strijen ZH, 24 april 2011.
Foto: Arjen Hahn*



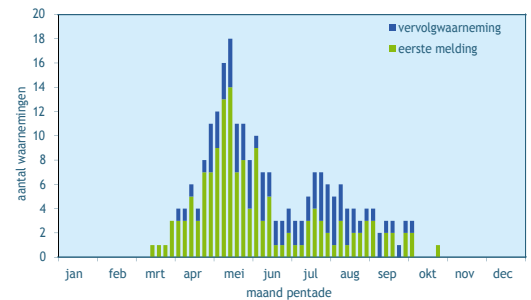
Griel met pullus bij nest, mei/juni 1950, Verbrande Pan, Bergen (still uit film). Jan P. Strijbos



Griel, tweelegsel, 12 mei 1915, Kennemerduinen, Bloemendaal. Foto: Adolphe Burdet

De Griel had door zijn zeldzaamheid en teruggetrokken gedrag een onweerstaanbare aantrekkingskracht op de vooroorlogse Nederlandse vogelfotografen. Noodgedwongen - camera's waren log, zwaar en traag - moesten ze zich richten op nestfotografie. Dat gebeurde met ingenieuze trucs (een loopdraad bij het nest, verbonden met de camera zodat de vogel 'zichzelf fotografeerde') of vanuit schuilhutten. Men leze hierover in het hoofdstuk 'Vogelfotografie en -bescherming: van de pioniers tot de activisten' (auteur Ruud Vlek) in het boek 'Een eeuw vogels beschermen van Frank Saris (pag. 189-195)'. Hierbij een collage van historische foto's, waarbij die van Strijbos een van de laatste Nederlandse nestfoto's van een Griel met jong zal zijn geweest. Met dank aan Ruud Vlek voor het bezorgen van dit unieke materiaal.

Griel bij nest, 12 juli 1924. Duinrell, Wassenaar. Foto: Johannes Vijverberg



Figuur 1. Griel. Seizoenspatroon in 1969-2018 met het aantal ontdekte vogels per vijfdaagse periode (groen); langdurig pleisterende vogels doen in meerdere perioden mee (blauw).

NB (4 mei 2010). Een vogel met een rode kleurring die van 30 maart t/m 1 april 1996 in Westenschouwen ZI aanwezig was, bleek niet individueel herkenbaar maar kwam uit Engeland. Dat geldt ook voor een vogel met een groene en oranje ring op 22 mei 1999 in de Kennemerduinen NH (R. Green, via R. Vlek). Een exemplaar dat op 23 juli 2008 als jong kleurringen kreeg in West-Frankrijk werd 5 mei 2012 afgelezen, 770 km naar NNW, bij trekpost Maldens Vlak bij Malden Gl. De enige in Nederland geringde Griel (een pul op 16 juni 1950) werd nooit teruggemeld (VogeltrekAtlas.nl).

Goede kans dus dat de meeste Grielen die in Nederland gezien worden Engelse vogels zijn. Ook de waarnemingen van Grielen die op 7 juli en 1 september 2004 bij telpost Westkapelle vanuit zee aan kwamen vliegen, lijken dit te bevestigen. Bedenk wel dat de ringinspanning in Engeland hoger is dan die in Frankrijk, wat de kans op het aflezen van een Engelse vogel groter maakt. De Nederlandse waarnemingen passen echter goed in het trendverloop van de Engelse populatie (zie verderop).

Voorjaarswaarnemingen

Van alle Grielen in 1969-2018 werd 74% in de voorjaarsmaanden gezien, met name in mei (figuur 1). Dat is conform het beeld in België (67%) en Denemarken (73%) (zelfde tijdvak). Vroeg waren vogels op Vliegveld De Peel bij Venray (14 maart 2017) en in Lentevreugd bij Wassenaar (23 maart 2010). De data waarop 10%, 50% (mediaan) en 90% van de voorjaarsvogels (t/m juni) ontdekt werden, zijn 8 april, 10 mei en 6 juni (n=111). In België zijn de vogels

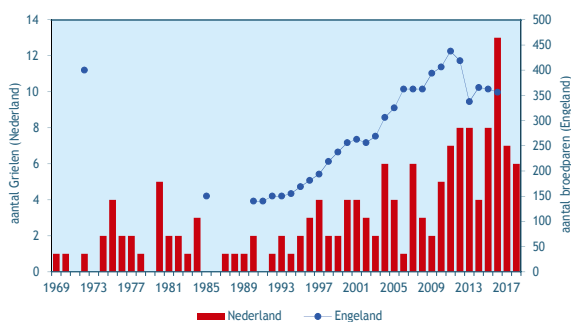


Als deze Griel gaat liggen vind je hem, zelfs op een kale akker, moeilijk terug.

Foto: Gerrit Kiekebos



Figuur 2. Griel. Verspreiding in 1835-2018 waarbij onderscheid is gemaakt in drie perioden: 1835-68 (database zeer onvolledig), 1969-98 (start beoordeling door CDNA in 1969, start BSP in 1989) en 1999-2018.



Figuur 3. Griel. Aantal vogels in Nederland per jaar (1969-2018) en schatting van de Engelse broedpopulatie ('begin jaren zeventig', rond 1985 & 1990-2016; Sharrock 1976, rspb.org.uk).

gemiddeld iets vroeger (mediane voorjaarsdatum 1969-2018: 29 april, n=56; belgianrbc.be), met relatief wat meer exemplaren in maart (België 9%, Nederland 4%). In Denemarken is de soort nog zeldzamer en lijkt het patroon op het Nederlandse (medianaan 11 mei, n=26 in 1969-2018; netfugl.dk).

In het najaar trekken de meeste Grielen door in juli-augustus met een uitloper tot in oktober (laatste op 24-25 oktober 2004 in Verdrongen Land van Saeftinghe ZI). De mediane najaarsdatum is bij ons 16 augustus (n=39), in België 28 augustus (n=21) en in Denemarken 31 juli (n=13). De lage aantallen maken een goede vergelijking in dit seizoen onmogelijk.

Geen winterwaarnemingen meer

In Nederland werden de afgelopen halve eeuw geen Grielen gezien in november-februari. Zulke waarnemingen kwamen 'vroeger' waarschijnlijk met enige regelmaat voor bij ons (o.a. een groep van 8-10 op 11 november 1921 in de AW-duinen; Ardea 11: 143), in België (3 in de jaren twintig), Denemarken (5 in de eerste helft van de vorige eeuw) en Helgoland (6 van de 14 vogels uit de 19e eeuw, maar geen enkele van de 24 vogels na 1900; oag-helgoland.de, Dierschke *et al.* 2011. Alleen Denemarken heeft recent zo'n geval (19 november 1997). Zou het ontbreken van recente winterwaarnemingen te maken hebben met de verdwijning als broedvogel uit Nederland en Noord-Duitsland? In Engeland blijven sommige vogels lang hangen en overwintert incidenteel een enkele Griel (Balmer *et al.* 2013, Bird Atlas).

Kuststreek favoriet

Grielen zijn de afgelopen halve eeuw in alle provincies gezien, maar het zwaartepunt ligt langs de Noordzeekust. Van de 150 vogels dook ruim een derde op in de kuststreek tussen Vlissingen en Den Helder (figuur 2).

Opvallend in het binnenland is het cluster aan waarnemingen op (en net buiten) de Veluwe, in totaal zitten er 15 gevallen uit Gelderland in de database. Grielen zijn (zeer) zeldzaam in Groningen (2), het 'binnenland' van Friesland (3), Drenthe (4), Overijssel (2), Flevoland (4) en Utrecht (2). De zuidelijke binnenland-provincies deden het beter (Limburg 11, Noord-Brabant 9)

maar halen het niet bij de kustprovincies: Friese Waddengebied (16), Noord-Holland (27), Zuid-Holland (34) en Zeeland (21).

Meer Grielen in Nederland... vooral Engelse vogels?

Het is duidelijk dat het aantal meldingen van Grielen bij ons recent is toegenomen (figuur 3). Een toename sinds 1989 is ook vastgesteld in België (gemiddeld per 10 jaar 1,5 resp. 2,5 en 2,7 vogels) en Denemarken (0,5 resp. 1,1 en 1,6).

Ringaflezingen in Nederland wijzen op zowel een Franse (1 vogel) als Engelse (6) herkomst. Ook een gekleurde vogel op 13 maart 1991 in Zeebrugge, België, was afkomstig uit Engeland (pul, 9 mei 1990 Norfolk; waarnemingen.be). De Duitse ringatlas (Bairlein *et al.* 2013) geeft meldingen van Engelse jongen van 11-13 mei 2007 op Helgoland (kleuring, juni 2006 Wiltshire, ZW-Engeland; Dierschke *et al.* 2011) en in Beieren (geen datum vermeld).

De Franse vogel in mei 2012 bij Malden past goed bij een op de voorjaarstrek 'door-geschoten' vogel die, bijvoorbeeld vanuit Afrika, te lang in de juiste richting is blijven vliegen.

Een analyse van in Engeland geringde vogels (n=2673 waarvan 128 teruggemeld) lijkt te wijzen op een 'lustrek' (Wernham *et al.* 2002, Migration Atlas). In het najaar vliegen de vogels vrijwel pal zuidelijk met meldingen (van geschoten vogels) in vooral West-Frankrijk en Spanje tot NW-Afrika (één in Sierra Leone). De voorjaarstrek speelt zich wat oostelijker af met meldingen in april-juni uit Malta, Nederland en België (daar kwam na publicatie nog Duitsland bij). Sommige afgelezen vogels verschenen later weer in het broedgebied. De toename van het aantal vogels in Nederland sinds 1990 (figuur 3) past bij het voorzichtige herstel van de Engelse populatie. Andere factoren die waarschijnlijk een rol spelen bij het positieve beeld sinds 1990 zijn de toename van het aantal waarnemers, een vollediger database (o.a. Waarneming.nl) en een betere documentatie (foto's).

Met dank aan alle waarnemers en aan Ruud Vlek voor het beschikbaar stellen van de prachtige, historische foto's.

● Arjan Boele & Erik van Winden